

TALABA YOSHLARDA MA'NAVİY QADRIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI

Xajiyeva Iroda Adambayevna,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Urganch filiali filologiya fanlari nomzodi, dots.nt "O'zbek tili va ijtimoiy fanlar" kafedrası mudiri

ORCID ID: 0000-0001-7084-5701

Annotatsiya. Maqolada talaba yoshlarda ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishning ilmiy-nazariy, metodologik va metodik yondashuvlarning pedagogik imkoniyatlari tahlil etilgan. Talaba yoshlarning ma'naviy-axloqiy madaniyati muammosiga oid mahalliy va xorijlik olimlar ilmiy tadqiqotlaridan misollar keltirilgan. Texnika oliy ta'lim muassasalari talabalarida ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari tarkibiy bo'linmalarga ko'ra, ajratib ko'rsatilgan. Shaxs ma'naviyatini shakllantirish muammolari pedagogika va psixologiya nuqtayi nazaridan asoslab berilgan. «Ma'naviy qadriyatlar» konsepsiyasining mazmuni ochib berilgan va ushbu hodisa haqidagi g'oyalar tarixiy va didaktik nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Talaba shaxsini takomillashtirish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan butun iyerarxik qadriyatlar tizimi ko'rsatib berilgan. Shuningdek, texnika oliy ta'lim tashkilotlari talabalarida ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishning didaktik ta'minotini takomillashtirishning pedagogik-psixologik asoslari, omillariga alohida e'tibor qaratilgan. Ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish bosqichlari, shuningdek vazifalari, faoliyat turlari jadval tarzida ko'rsatib berilgan. Innovatsion texnologiyalardan texnika oliy ta'lim muassasalari talabalarida o'qitish vositasi sifatida foydalanishning zarurligi ilmiy tadqiq qilingan. Ma'naviy axloqiy qadriyatlarni texnika yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarga tushuntirishning pedagogik psixologik xususiyatlari tahlil etilgan. Ayrim ilmiy tadqiqotlardan misollar keltirilgan.

Kalit so'zlar. Ma'naviy qadriyatlar, pedagogik-psixologik omil, didaktik ta'minot, shaxs madaniyati, taraqqiyot strategiyasi, axborot texnologiyalari, tajriba-sinov, konsepsiya.

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ У СТУДЕНТОВ МОЛОДЕЖИ

Хажиева Ирода Адамбаевна

Кандидат филологических наук, доцент кафедры узбекского языка и

Ургенчский филиал Ташкентского университета информационных технологий имени Мухаммада аль-Хорезми

Аннотация. В статье анализируются педагогические возможности научно-теоретического, методического подходов к развитию духовных ценностей у младших школьников. Представлены примеры научных исследований отечественных и зарубежных ученых по проблеме духовно-нравственной культуры студенческой молодежи. Выделены особенности развития духовных ценностей у студентов технических вузов по структурным подразделениям. Проблемы формирования духовности личности обоснованы с точки зрения педагогики и психологии. Раскрывается содержание понятия «духовные ценности» и анализируются представления об этом явлении с историко-дидактической точки зрения. Показана вся иерархическая система ценностей, важная для совершенствования личности студента. Также особое внимание уделено педагогико-психологическим основам и факторам совершенствования дидактического обеспечения развития духовных ценностей у студентов технических вузов. Этапы развития духовных ценностей, а также задачи, виды деятельности показаны в виде таблицы. Научно исследована необходимость использования инновационных технологий в качестве средства обучения студентов технических вузов. Анализируются педагогико-психологические особенности разъяснения духовно-нравственных ценностей студентам, обучающимся в области технологий. Приведены примеры из некоторых научных исследований.

Ключевые слова. Духовные ценности, педагогико-психологический фактор, дидактическое обеспечение, культура личности, стратегия развития, информационные технологии, апробация опыта, концепция.

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SPIRITUAL VALUES IN YOUTH STUDENTS

Khajieva Iroda Adambaevna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Uzbek Language and Social Sciences Urgench branch of the Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khorezmi

Abstract. The article deals with the pedagogical possibilities of scientific-theoretical, methodological approaches to the development of spiritual values in primary schoolchildren. Examples of scientific research by domestic and foreign scientists on the problem of spiritual and moral culture of student youth are presented. The features of the development of spiritual values among students of technical universities by structural divisions are notified. The problems of the formation of personal spirituality are justified from the point of view of pedagogy and psychology. The content of the concept of "spiritual values" is revealed and ideas about this phenomenon are analyzed from a historical and didactic point of view. The entire hierarchical value system is shown, which is important for improving the student's personality. Also, special attention is paid to the pedagogical and psychological foundations and factors for improving didactic support for the development of spiritual values among students of technical universities. The stages of development of spiritual values, as well as tasks and activities are shown in table form. The need to use innovative technologies as a means of teaching students of technical universities has been scientifically investigated. The pedagogical and psychological features of explaining spiritual and moral values to students studying in the field of technology are analyzed. Examples from some scientific studies are given.

Keywords. Spiritual values, pedagogical and psychological factor, didactic support, personal culture, development strategy, information technology, testing of experience, concept.

KIRISH. Bugungi kunda talaba yoshlarda milliy ma'naviy qadriyatlarga sodiqlik kabi g'oyalarning asosiy yo'nalishlarini shakllantirish Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi mazmunidan chuqur o'rin olgan bo'lib, bu oliy o'quv yurtlaridagi ma'naviy-ma'rifiy ishlarni yanada takomillashtirishni taqazo etmoqda. Chunki "milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari" shiori jamiyat rivojining asosi va shartiga aylanmog'i hamda o'zida yaxlit bir tizimni mujassam etmog'i lozim. Bu tizim markazida ma'naviyat, axloq, ma'rifat kabi qadriyatlar asosiy o'rin egallaydi. O'z navbatida ta'kidlash joizki, dunyoning mafkuraviy manzarasi o'zgargan, globallashuv jarayonlari jadallashgan bugungi kunda yoshlarga ma'naviy qadriyatlar va ularning mohiyatini anglatishni ijtimoiy hayotning o'zi taqazo qilyapti. Shu boisdan Prezidentimiz tomonidan ma'naviy-ma'rifiy muhitni sog'lomlashtirish va bu borada amalga oshirilayotgan ishlarni tubdan takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilyapti. Jumladan, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so'zlagan nutqida ta'kidlaganlaridek, dunyoda terrorizm tahdidlari ayniqsa, so'nggi yillarda kuchayib borayotgani ularga qarshi asosan kuch ishlatish yo'li bilan kurashish usuli o'zini oqlamayotganidan dalolat beradi.

Bu borada ko'p hollarda tahdidlarni keltirib chiqarayotgan asosiy sabablar bilan emas, balki ularning oqibatlariga qarshi kurashish bilangina cheklanib qolinmoqda. Xalqaro terrorizm va ekstremizmning ildizini boshqa omillar bilan birga, jaholat va murosasizlik tashkil etadi, deb hisoblayman.

Shu munosabat bilan odamlar, birinchi navbatda, yoshlarning ongu tafakkurini ma'rifat asosida shakllantirish va tarbiyalash eng muhim vazifadir. [3].

Ma'lumki, talabalik-yoshlik davrida shaxsda intensiv rivojlanish kuzatiladi. Bu davrda yoshlarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shaxs ongida shakllantirish uchun maqsadli faoliyatni yo'lga qo'yish va bu jarayonni amalga oshirishga shart-sharoitlar yaratish talab etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida milliy ma'naviy qadriyatlarni takomillashtirishning pedagogik-psixologik jihatlarini tahlil qilish hozirgi kun pedagogika, psixologiya fanlari taraqqiyotida muhim rol o'ynaydi. Qadriyatlarning ta'lim-tarbiyaviy ahamiyati haqida professorlar O.Musurmonova, S.Nishonova, M.Inomova, M.Davletshin, A.Atoev, F.Nasriddinov, T.Usmonxujayev, X.Rafiyev, U.Ibrohimov, R.Abdumalikov, F.Axmedov, X.Meliyev, Sh.D.Mardonov, O.Jamoliddinovalarning tadqiqotlarini alohida ta'kidlash lozim.

O'zbekistonda shaxs ma'naviyati va uning komilligini shakllantirish muammolari falsafiy, siyosiy, tarixiy, sotsiologiya va pedagogika nuqtayi nazaridan o'rganilgan. Xususan, shaxs va uning shakllanishining pedagogik-psixologik va ma'naviy aspektlari M.Ochilov, K.Xoshimov, R.Jo'rayev, O.Musurmonova, S.Nishonova, M.Maxmudova, U.Mahkamov, M.Inomova, M.Quronov, S.Ochilov, N.Ortiqov, Sh.Xalilova, S.Shodmonova,

Sh.Olimovlar, ijtimoiy tarbiya, shaxs ijtimoiylashuvining pedagogik asoslari M.Quronov, Sh.Sodiqova, F.Mustafayeva, N.Egamberdiyeva, Z.Qurboniyozova kabilardan tomonidan o'rganilgan.

Talaba yoshlarning ma'naviy-axloqiy madaniyati muammosi falsafa, psixologiya, sotsiologiya, madaniyatshunoslik, pedagogika va boshqa fanlar doirasida faoliyat olib boruvchi xorijlik olimlar tomonidan ham tadqiq qilingan. Yoshlarda yaxshilik, go'zallik kabi fazilatlarni shakllantirishning falsafiy muammolari N.A.Berdiyeva, A.N.Leonteva [7] kabi tadqiqotchi olimlar tomonidan tadqiq qilingan.

Yoshlarning ma'naviy-axloqiy madaniyatini tarbiyalashning mohiyati haqidagi nazariyalar xorijlik olimlar Ye.V.Bondarevskaya, Ye.P.Belozetsev, T.I.Vlasova, N.L.Selivanova kabi tadqiqotchilar tomonidan tahlil qilingan.

METOD VA METODOLOGIYA.

Maqolada tadqiq etilayotgan mavzuni yoritishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqlari, qaror va farmonlari metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Mavzu kuzatish, qiyosiy tahliliy metod asosida muhokamaga tortildi.

NATIJALAR

Texnika oliy ta'lim universitetlari talabalarida ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish muhitini yaratish quyidagi tashkiliy-psixologik-pedagogik talablarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi:

- ta'limning eng muhim qadriyati sifatida ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarining ijodkorligiga yo'naltirish;

- turli xil ta'lim dasturlarini taqdim etish orqali talabalarning individual-psixologik xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda, ta'lim jarayonida qadriyatlarga sodiqlik munosabatlarini o'rnatish;

- ochiqlik, oshkorlik, hamkorlik, korporatizm va kollektivizm ruhini qo'llab-quvvatlash;

- samarali rag'batlantirish tizimining mavjudligi (rag'batlantirish-yoshlarga motivatsiya beradi);

- universitetni ochiq ijtimoiy tizimga aylantirish, bu ta'lim innovatsiyalarini, ta'lim yo'nalishlarini inobatga olib, talabalarda ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishning didaktik ta'minotini doimiy ravishda takomillashtirishni nazarda tutadi.

MUHOKAMA.

Ta'kidlash joizki, oliy ta'lim muassasalarida mutaxassis tayyorlashning muhim shartlaridan biri - bu talabalarda ma'naviy qadriyatlarga sodiqlikni yuksaltirish bilan bog'liq tashkiliy va boshqaruv faoliyatiga psixologik tayyorgarlikdir. Yoshlarning kelajakdagi kasbiy va ijtimoiy-madaniy identifikatsiyasi ko'p jihatdan uning shakllanish darajasiga bog'liq. Ta'lim jarayonida talabalarni faqatgina kasbga yo'naltirish, tanlangan mutaxassislikning nazariy asoslari va majburiy ishlab chiqarish amaliyoti bilan tanishtirish, boshqacha qilib aytganda, kasbiy faoliyatga tayyorlash emas, balki talabalarning me'yorlar, an'analar, milliy qadriyatlarni o'zlashtirishi va buning natijasida ular o'zlarining hayoti, kasbiy faoliyatlarida mazkur fazilatlarga sodiq qolishlariga erishmoq darkor.

Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoniga talabalarni ma'naviy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalashga qaratilgan maxsus o'quv fanlarini joriy etish mamlakatimiz oliy ta'limini rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. O'z navbatida talabalarda tashkiliy sodiqlikni shakllantirish ham muhim o'rin tutadi. Bunga, albatta, xulq-atvor normalari, an'analar, urf-odatlar va boshqa elementlarni o'zlashtirish va qabul qilish bilan bog'liq tashkilot madaniyati, shu bilan birga, tashkiliy madaniyatning asosiy tarkibiy qismlariga qadriyatlar, qoidalar, me'yorlar, xulq-atvor uslublari, dunyoqarash, jamoadagi shaxslararo munosabatlar bilan belgilanadigan psixologik iqlim, aloqa tizimi va muloqot tili kiradi.

Ma'lumki, pedagogik psixologiyaning obyektini shaxs va uning xatti-harakati tashkil etadi. Qolaversa, pedagogik psixologiya ikki fanning o'zaro hamkorligi asosida yuzaga kelgan. Psixologik ma'lumotlarning ko'rsatishicha, faoliyat shaxslararo munosabatlar tizimi tariqasida, hamkorlik tarzida namoyon bo'ladi. Faoliyatda inson shaxsi (uning xususiyatlari) aks etadi. Ong bilan faoliyat birligi prinsipiga asoslanish orqali shaxs kamol topadi, shaxslararo munosabat amalga oshadi, ijtimoiy tajribalar o'zlashtiriladi, shaxs o'zaro ta'sir yordamida ijtimoiylashadi, milliy qadriyatlarni o'zida singdiradi.

Ta'lim tarbiya bilan uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi, subyektga obyektiv ta'sir o'tkazish tufayli bilimlar egallanadi, muayyan shaxsiy fazilatlar tarkib topadi. Ta'limning mohiyatiga tarbiyaviy ta'sir o'tkazish dasturiy asosda, iyerarxik tarzda singdiriladi. Ta'lim muayyan guruh va jamoani shakllantiradi, shaxslararo munosabat maromlari bilan tanishtiradi, shaxsiy fazilatlarining tarkib topishiga, subyektning ijtimoiylashuviga sezilarli ta'sir o'tkazadi [6].

Talaba tahsil olishi jarayonida belgilangan fanlar doirasida nazariy bilimga ega bo'ladi. Berilgan ma'lumotlarni qabul qilish har bir talabaning subyektiv, individual xususiyatiga bog'liq jarayondir. Shu bois

talabalarda nazariyaning amaliyotda namoyon bo'lishi ham turlicha shaklda kechadi. V. I. Maksakova ta'biri bilan aytganda, bilish va amaliyot, o'z navbatida shaxsiy hayot ma'nosi va ahamiyati, uning namoyon bo'lish shakli va usullarini taqdim etadigan moddiy borliqni yaratuvchisiga xos subyektivlik mezonini aks ettiradi.[12].

O'z-o'zidan anglashiladiki, talaba-yoshlarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish yoxud rivojlantirish uning subyektiv tanlovidan kelib chiqadi. Bu ularning rivojlanish davriga ham bog'liq. Ya'ni yoshlik davri shaxs taraqqiyotining boshqa davriga nisbatan murakkab xususiyatga ega. Muayyan kasb egallash arafasida turgan yoshlar xayol, tasavvuf va istaklar oralig'ida psixologik va intellektual rivojlanishni boshdan kechiradi.

Shaxs hayotda tom ma'noda "subyekt"ga aylanadi. Bu dinamik va qarama-qarshiliklarga to'la jarayondir. Ya'ni tinch va bir maromda kechmaydi. Hayotda "subyekt"ga aylanish shaxsning xayol, qiziqsh, tasavvur va maqsadlari bilan bir qatorda obyektiv shart-sharoit bilan ham bog'liqdir.

K.A.Abulxanova-Slavskaya shaxs hayotining bu davrida ko'tarilish davri sifatida baholab, hayotning qolgan vaqtini hech qanday e'tiborsiz, past darajada kechadi,[10] - deya e'tirof etadi. Biroq shaxs hayotining har bir davrida o'ziga xos qadriyatlar tizimi mavjud bo'ladi.

Biz tahlilga tortgan masala yuzasidan B.G.Ananevning fikrini keltirish o'rinli deb hisoblaymiz: "yoshlarning hayotiy maqsadlarini ilm olish, muloqot muloqot belgilaydi".

Psixologlarning so'nggi yillarda o'tkazgan tadqiqotlari va kuzatishlari natijasida ta'kidlash joizki, talaba yoshlarda ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishga didaktik ta'minotni takomillashtirish orqali erishish mumkinligini ko'rsatmoqda. Ularning fikricha, guruhda hamkorlikdagi faoliyat idrok va xotiraning o'sishiga ijobiy tasir ko'rsatib, fikrlash jarayonini tezlashtiradi va faoliyatini samaraliroq qiladi.

Ma'lumki, texnika oliy ta'lim muassasalarida talabalar chuqur nazariy va amaliy bilimlar hamda kasbiy malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishi bilan birga ijtimoiy hayotdagi voqea-hodisalarga to'g'ri baho berishi va hal eta olishi, turli vaziyatlarga mustaqil munosabat bildirishi, milliy va umuminsoniy fazilatlariga ega bo'lishi, o'z millati va Vatanini sevishi, u bilan faxrlanishi, milliy ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni hurmat qilishi, asrashi va ularni rivojlantirishga o'zining hissasini qo'shishi, jismoniy jihatdan sog'lom va barkamol, ma'naviy-axloqiy, ruhiy, siyosiy, ekologik dunyoqarashga ega, fuqarolik madaniyati shakllangan etib tarbiyalash asosiy maqsad qilib qo'yiladi.

Shu bois ham oliy ta'lim o'quv rejasi birinchi blok qismiga bir qator ijtimoiy-gumanitar fanlar kiritilib, ularning o'qitilishi bugungi kun talabidan kelib chiqqan holda, ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish jarayonini amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy hayotning barcha sohalarida ma'naviy-axloqiy taraqqiyotsiz hayotni tasavvur etib bo'lmasligi sezilmoqda. Zero, oliy ta'lim talabasi – jamiyatimizning ertangi yetuk, yuqori malakali mutaxassisidir [5]. Uning qalbi va ongida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish masalasi dolzarb bo'lib qolaveradi.

Bizning nuqtayi nazarimizcha, texnika oliy ta'lim muassasalarida talabalarida ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini tarkibiy bo'linmalarga ko'ra, ajratib ko'rsatish kerak. Bular quyidagilardir:

- texnika universitetining gumanitar fanlarga ixtisoslashtirilgan universitetga nisbatan xususiyatlari;
- texnika universitetida tahsil olayotgan talabalarning xususiyatlari;
- texnika universitet talabalarining o'quv faoliyatining xususiyatlari va nihoyat, uning asosiy dinamik xususiyatlarida (diqqatni jamlash, qiziqish va boshqalar) o'quv faoliyatini rag'batlantirishning o'ziga xos xususiyatlari [9-11].

Universitet shaxs oliy ma'lumot oladigan ta'lim muassasasining bir turi bo'lganligi sababli ta'lim muassasasining xususiyatlari oliy ta'lim tizimining asosiy elementlarining xususiyatlari bilan bevosita bog'liqdir. Yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi qonunda berilgan ta'rifga ko'ra, ta'lim tizimi bu davlat ta'lim standartlarini, davlat ta'lim talablarini, o'quv rejalarini va o'quv dasturlarini; davlat ta'lim standartlarini, davlat ta'lim talablari va o'quv dasturlarini amalga oshiruvchi ta'lim tashkilotlarini; ta'lim sifatini baholashni amalga oshiruvchi tashkilotlarni; ta'lim tizimining faoliyat ko'rsatishi va rivojlanishini ta'minlash uchun zarur bo'lgan tadqiqot ishlarini bajaruvchi ilmiy-pedagogik muassasalarni; ta'lim sohasidagi davlat boshqaruvi organlarini, shuningdek ularning tasarrufidagi tashkilotlarni o'z ichiga oladi [1].

Kasb-hunar ta'limi tizimida gumanitar yo'nalishlarga nisbatan texnik mutaxassisliklar sezilarli darajada ko'p. Texnika oliy o'quv yurtlari ularda mutaxassislar tayyorlash uchun seminar mashg'ulotlarini o'tkazish bo'yicha mutaxassisliklarga oid laboratoriyalar ko'rinishidagi kuchli moddiy-texnik baza, fanlar bo'yicha zamonaviy jihozlar bilan jihozlangan o'quv xonalari, talabalarni maxsus kasbiy tayyorlash uchun texnik-texnologik baza bo'lishini talab qilishi bilan ajralib turadi. Agar gumanitar oliy o'quv yurtida mutaxassislar tayyorlash uchun

kutubxona, o'quv xonalari va professor-o'qituvchilar tarkibi yetarli bo'lsa, texnika oliy o'quv yurtlarida bu prinsipial jihatdan yetarli emas. O'quv rejasining aksariyat fanlari uchun obyektiv ravishda kuchli laboratoriya bazasi bo'lishi kerak, bundan tashqari, eng yangi texnologiya va texnologiyalarga mos kelishi lozim. Bu katta moliyaviy investitsiyalar, tegishli binolar va boshqalarni talab qiladi. Qolaversa, nodavlat universitetlar orasida texnik universitetlar deyarli yo'q.

Texnika universiteti talabalarida ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish xususiyatlarini oqilona aniqlash, birinchi navbatda, «ma'naviy qadriyatlar» konsepsiyasining mazmunini ochib berish va ushbu hodisa haqidagi g'oyalarni tarixiy va didaktik nuqtayi nazardan tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Mantiqiy va tarixiy tadqiqot usullarining uyg'unligi zamonaviy didaktikada ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishning xususiyatlarini ham, tendensiyalarini ham ochib berishi mumkin.

E.G'.G'oziyev tadqiqotlarida tahlil etilganidek, talabalarning o'quv faoliyatini boshqarish xususiyatlari, o'quv faoliyatini rejalashtirish, o'zini-o'zi nazorat qilish, baholash, inson faoliyatini aniqlash... kabi tushunchalar haqidamulohaza yuritish mustaqil tafakkurning rivojlanishi, bilim jarayonining qiziqarli tashkil etilishi bilan bog'liq. Bu talabalar faoliyatida yangi muvaffaqiyatlarga erishishning ijodiy manbaidir.[15]

“Har qaysi davlat, har qaysi xalq intellektual salohiyati, yuksak ma'naviyati bilan qudratlidir. Bunday yengilmas kuch manbai esa, avvalo, insoniyat tafakkurining buyuk kashfiyoti – kitob va kutubxonalarda, desak, adashmagan bo'lamiz”, [2]- deb ta'kidlagan edi Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev.

“Qadriyat deyilganda, inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan millat, elat va ijtimoiy guruhlarining manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiladigan va ular tomonidan baholanib, qadrlanadigan tabiat va jamiyat ne'matlari, hodisalari majmuini tushunmog'imiz lozim” [4].

Talaba shaxsini takomillashtirish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan narsa butun iyerarxik qadriyatlar tizimini yaxlit ko'rish, tushunish va qabul qilishdir: umuminsoniy (insonparvarlik, adolat, demokratiya, erkinlik), umumiy madaniy (ijod, uyg'unlik, bunyodkorlik, ma'naviyat, axloq), milliy ma'naviy va tarbiyaviy (Vatanga muhabbat, Vatanni himoya qilishga tayyorlik, tinchliksevarlik, milliy va diniy bag'rikenglik, mehnatsevarlik, sog'lom turmush tarzi); shaxsning har tomonlama va uyg'un rivojlanishi, kasbiy o'zini-o'zi takomillashtirishi; shaxsiy (hayotga e'tibor berish, o'zini namoyon qilish va o'zini o'zi anglash, sog'liq, do'stlik, sevgi, oila, baxt, farovonlik, mehnat, ijod va boshqalar). Shu bilan birga, Vatanga muhabbat, vatanparvarlik, fuqarolik kabi qadriyatlar davlatimiz mafkurasining tarkibiy qismlari sifatida qaraladi va talabalarning ijtimoiy faolligini, fuqarolik mas'uliyatini, qonun va hokimiyatga hurmatni, o'z-o'zini anglashini rivojlantirish, birdamlik va kollektivizm ruhini tarbiyalash Yangi O'zbekiston sharoitida eng muhim tarbiyaviy vazifalardir.

Axborot kommunikatsion texnologiyalarning o'ziga xos imkoniyatlarini shu sohaga moslashtirgan holda ishlab chiqish, innovatsion texnologiyalardan texnika oliy ta'lim muassasalari talabalarida o'qitish vositasi sifatida foydalanish nihoyatda muhimdir.

Ta'kidlash joizki, Oliy ta'lim davlat ta'lim standartlarida ham ijtimoiy-gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlarni o'qitish jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida ilmiy dunyoqarashni, yuksak ma'naviyat va demokratik madaniyatni, iqtisodiy, huquqiy va ijodiy tafakkurni, ijtimoiy-siyosiy faollikni shakllantirish kabi talablarni ta'minlash lozimligi alohida uqtilgan. Mamlakatimizda ta'lim islohotlarining hozirgi bosqichida amalga oshirilayotgan o'zgarishlar axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish bilan bog'liq bo'lib, aynan axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali zamonaviy ta'lim tizimida talabalarda ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish, uning didaktik ta'minoti turlari va shakllarini hamda ularni xalqaro ilg'or tendensiyalar asosida takomillashtirishning huquqiy-me'yoriy asoslari yaratildi va moddiy-texnika bazasi rivojlantirilmoqda.

Bunda ma'naviy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish; yoshlarda Vatanga sadoqat, tadbirkorlik, irodalilik, mafkuraviy immunitet, mehr-oqibatlilik, mas'uliyatlilik, bag'rikenglik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash, mehnatsevarlik kabi muhim fazilatlarini bolalikdan boshlab bosqichma-bosqich shakllantirish; aholining farzand tarbiyasi bo'yicha bilimlarini, pedagogik madaniyatini oshirish, fuqarolarni uzluksiz ma'naviy tarbiyaning jahon tajribasida sinovdan o'tgan samarali pedagogik texnologiyalari, usullari va amalga oshirish shakllari bilan muntazam tanishtirib borish; ommaviy axborot vositalari, shu jumladan, Internet jahon axborot tarmog'i orqali tarqatilayotgan g'arazli axborotlar, odob-axloqni yemiruvchi illatlar, yoshlarni zalolatga boshlovchi buzg'unchi g'oyalarga qarshi sog'lom dunyoqarashni shakllantirish kabi uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini amalga oshirishning ustuvor yo'nalishlari 2019-yil 31-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1059-sonli «Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi Qarorida belgib berilgan edi.

Pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash va talabalarning yo'nalishiga mos psixologik yondashuv texnika oliy ta'lim muassasasida faoliyat maqsadiga erishishni belgilovchi holatlar majmuini ifodalovchi pozitsiya hisoblanadi. Texnika oliy ta'lim muassasalari talabalarida ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish jarayonining samaradorligi tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash va amalga oshirish, shuningdek, universitetda qadriyatlarni o'rganish muhitini shakllantirish kerakligini ko'rsatdi. O'z navbatida talabalarning taraqqiyot davriga mos psixologik yondashuvni taqozo etadi.

Talabalarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishda faqat dars mashg'ulotlari bilan cheklanib qolmay, qiziqarli suhbatlarni tashkil etish ham maqsadga muvofiqdir. V.Karimova bu jarayonni quyidagicha izohlaydi: "Muloqot faoliyati shunday shart-sharoitki, unda har bir shaxsning individualligi, betakrorligi, bilimlar va tasavvurlarning xilma-xilligi namoyon bo'ladi va shunisi bilan insoniyatni asrlar davomida o'ziga jalb etadi.

... Har qanday faoliyatdan zerikish, charchash mumkin, faqat odam muloqotdan, ayniqsa, uning norasmiy, samimiy, bevosita shaklidan charchamaydi, yaxshi suhbatdoshlar doimo ma'naviy jihatdan rag'batlantiriladi. [16].

XULOSA. Axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanib, texnika oliy ta'lim muassasalari talabalarida ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishning samaradorligini oshiradigan amaliy yechimlarni topish zarurati tug'iladi.

Shu munosabat bilan talaba yoshlarda ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishning eng muhim pedagogik talablari – talabalar jalb qilinadigan faoliyatning yo'nalishlari va mazmunini asoslash; ushbu faoliyatning mustaqil xususiyatini ta'minlaydigan motivatsiya tizimini ishlab chiqish; talaba shaxsini faollashtirish va subyekt pozitsiyasiga o'tkazish usullarini amalga oshirishni talab qiladi.

O'rganishlar va tahlillar asosida quyidagicha xulosalarga kelish mumkin:

- talabalarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va rivojlantirish uchun, avvalo, qadriyatlarining ta'lim tizimi va muayyan ta'lim muassasasidagi o'rnini aniqlash;
- shaxsning taraqqiyot davriga mos ravishda subyektivligi va individualligini inobatga olish;
- talabalarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishda ma'naviy kompetentlikni shakllantirish va uni ijtimoiy hayot hamda obyektiv shart-sharoitlar bilan uyg'unlashtirish talab etiladi. Bu talabning axloqiy me'yorlar va ma'naviy qadriyatlarga nisbatan subyektiv tanlovi asosida munosabatni yuzaga keltiradi;
- oliy ta'lim muassasasida ma'naviy, pedagogik-psixologik fanlarni o'qitishga qisman e'tibor qaratilishi talabning qiziqish, maqsad, tasavvurlar va ijtimoiy hayot murakkabliklari orasida qolishiga olib keladi;
- shaxsning o'ziga va boshqa shaxslarga nisbatan munosabatini anglashi, qadriyatlarni tanlay olish, ma'naviy-axloqiy muammolarga qiziqish, ularning yechimini tafakkur va o'z dunyoqarashi nuqtayi nazaridan izlashga intilishi, o'z-o'zini hurmat qilishi, tushunishi va ma'naviy barkamol inson sifatida shakllanishi uchun ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining 23.09.2020-yil O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi yangi tahrirdagi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Turkiya Respublikasi Prezidenti devoni Xalq kutubxonasi tantanali ochilish marosimidagi nutqidan. 20-fevral 2020-yil.
3. Mirziyoyev Sh.M. BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida nutqi. <https://uznews.uz/posts/46663>
4. Qadriyatlar va ijtimoiy taraqqiyot (ilmiy ishlar to'plami). –T; "O'zbekiston", 1997. B.198;
5. Komilov T., Abidova S. Milliy axloqiy qadriyatlar va ularning tarbiyaviy ahamiyati. O'zR FA, "Fan", 2000. B.20.
6. Ortiqov N. Ma'naviyat: milliy va umuminsoniy qadriyatlar. - T; "O'zbekiston", 1997. B.48.
7. Боташева Х.Ю. Педагогические условия формирования духовно-нравственных ценностных ориентации студентов вуза [Текст] /Х.Ю. Боташева // Образование - наука - технологии: Всерос. науч.-практич. конф. - Майкой: МГТУ, 2007. - С. 33-34.
8. Khadjieva I.A. (2019). Development of spiritual and moral values of students on the basis of innovative technologies. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol, 7(12).
9. Khadjieva I. The role of spiritual values in the light of the idea of the harmoniously developed person in the education process. *Mintaqada zamonaviy fan, ta'lim va tarbiyaning dolzarb muammolari.* №1ю 2017. 60-64-б.